

1942. március 1. hete.

Természeti és gazdasági ismeretek.

IV. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: A kikeleti hóvirág és az illatos ibolya.
Nevelési cél. A természetszeretetre való nevelés.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Az előző órán tanultak felújítása és számonkérése.

b) Ráhangolás. Alighogy eltakarodik a hó és a nap aranyos sugarai végigömlenek a dísztelen, letarolt földeken, a természet is lassanként feléled a hosszú téli álomból. Kizöldül a mező, a rét és megjelennek a mi kedves virágaink is. Nincs szebb látvány a virágos rétnél, a tarka mezőnél! Örömünk azonban csak akkor lesz teljes, ha a virágokat megismerjük és meg tudjuk mondani nevüket is. A virágok nevét legkönnyebben gyűjtésük által tanulhatjuk meg.

Mit gondoltok, melyik két virág az, amely leghamarabb gyönyörködtet bennünket?

c) Célkitűzés. Beszéljünk ma a kikeleti hóvirágról és az illatos ibolyáról.

II. Tárgyalás. a) A kikeleti hóvirág.

A tavasz (kikelet) első hírnöke. A hó még el sem olvadt, midőn szép, bókoló virágja már messziről fehérlik a csupasz avaron. Néha még a hó alól is előbúvik.

A föld alatt tojásalakú kis hagymája van, melynek aljából, a tönkből, rostos gyökerek erednek. A hagyma nem gyökér, hanem földalatti szár, melybe sok tápláló anyag halmozódott fel. Innen van, hogy a hóvirág fejlődése már tavasszal megindulhat.

A hagymából nő a vékony tőkocsány és a két párhuzamos erezetű, szálas tölevél. A tőkocsányt és a levelek alsó részét egy hártvás eső, a hüvely veszi körül, mely védelmül szolgált, amikor a hóvirág a földből kibujt.

A tőkocsány felső végén találjuk a fehér, bókoló virágot, melyet bimbó korában hártvás burok, a muralevél vett körül. Az egyetlen virág vékony kis kocsányon csüng alá. Ilyen helyzetben a virágba nem eshetik az eső. A csésze és a párta egyszínű s ezért mondjuk, hogy a hóvirágnak lepellevelei vannak. A három külső lepel fehérszínű, a három belső lepel szívalakú, bemetszett és rajta zöld csíkokat (mézútak) találunk, melyek a méztartóhoz (nektár) vezetnek.

A feltűnő, fehér virág és annak illata a méheket odacsalogatja. A méhek csak úgy juthatnak a mézhez, ha a hat hegben végződő porzót előbb szétfeszítik. E közben azonban testükre tapad a virágpor, melyet egy másik virágban a hosszú bibéhez dörzsölnek. (Beporzás.) A virágpor azután megtermékenyíti a magrügyleket.

A megtermékenyítés után a magházból háromrekeszű toktermés képződik. A hóvirág termése júniusban érik. Apró és könnyű magvait a szél hordja szét.

A magvak megérlelése után a hóvirág elpusztul, csak a földben levő mérges és táplálékban gazdag hagymája marad meg, melyből tavasszal új hóvirág fejlődik. Ezért a hóvirág évelő növény.

b) Az illatos ibolya.

Az ibolya napos, füves helyeken, bokrok alján elrejtözve virít. Alig lehet észrevenni, illata azonban elárulja jelenlétét. Az ibolya a szerénység jelképe. Földalatti része hengeres tőke, melyben még az előző évről sok tápanyag halmozódott fel. A tőkéből lefelé rostos gyökerek, felfelé pedig a tőlevelek és a virágkocsányok nőnek.

Az ibolya fiatal tőlevelei össze vannak sodródva. Ezáltal kisebb felületűek, tehát kevesebb vizet párologtatnak el, mint a kiterült levelek. A tőlevelek hosszúnyelűek, szívalakúak és tövükben két melléklevél, ú. n. pálha van.

Tépjünk le az ibolyáról egy összesodort és egy kiterült levelet. Mindkettőt tegyük a napra és figyeljük meg, melyik levél fog előbb elfonnyadni.

A tőlevelek közül emelkednek a vékony, kissé lekonyuló kocsányok az ibolyaszínű virágokkal. A virágok színe nem feltűnő, mint pl. a hóvirágé, de illatuk rendkívül erős, úgyhogy a méhek hamar észreveszik. Ők is porozzák be, midőn a virágban mézet keresnek. A méz a pártá sarkantyújában gyűlik össze. Ide vezetnek a mézútak is. Azonban a méhek a sarkantyú mézéhez csak úgy juthatnak, ha a virág bejáratát elzáró horgas bibét félretolják. E közben a magukkal hozott virágport a bibéhez kenik. (Beporzás.)

Az ibolya termése háromrekeszű tok. A tok felpattanásával a magvak messze jutnak az anyanövénytől. A magvait terjesztik még a hangyák is, mert a mag húsos függelékét szeretik s azért a hangyabolyba is hordják. E közben sokat elhullatnak belőlük. A magon levő függeléknek a csírázásban is van szerepe, mert sok vizet képes felszívni s így a mag csírázását biztosítja.

Az ibolya azonban nemcsak magvakkal szaporodik. Tőkéje a földön heverő szárat, ú. n. indákat növeszt. Ezek egyes helyeken gyökeret vernek, leveleket és virágokat fejlesztenek. Az indák idővel elszakadnak az anyanövénytől és önálló tőkévé lesznek.

Az ibolya szirmaiból illatos olajat nyernek.

III. Összefoglalás. A kikeleti hóvirágról és az illatos ibolyáról tanultak összefoglalása, vezérszavak alapján.

Házi feladatok. a) Szedjék szét a hóvirág virágját és rajzolják le a virágrészeket olyan helyzetben (körben), ahogyan

azok a virágban elhelyezkednek. Egy teljes példányt pedig gyűjteményünk részére préseljünk le.

b) Szedjük szét és rajzoljuk le az illatos ibolya virág szerkezetét. Egy példányt gyűjteményünk részére préseljünk le.

1942. március 2. hete.

Olvasmánytárgyalás.

V. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Arany J.: Rozgonyiné c. költemény tárgyalása.

Nevelési cél: A magyar nagyasszonyok élete a múltban.

I. Előkészítés. a) Ráhangelés. Háború van, körülöttünk lángokban áll a világ. Ebben az ítéletidőben nemcsak a férfinak van dolga, a nőnek, a magyar asszonnak is ki kell vennie részét a munkából. Erre tanít bennünket a múlt, erre kötelez a jelen és a jövő. A magyar múlt sok szép példát mutathat a magyar nagyasszonyok életéből.

b) Célkitűzés. Olvassunk el egy magyar nagyasszonyról írt költeményt, lássuk, mit mond róla Arany János?

II. Tárgyalás. a) A költemény beállítása. A török 1428-ban megtámadta Galambóc várát, lent a Dunánál, amely mázánk egyik fontos végvára volt. Az ütközetben Zsigmond magyar király is részt vett, úgyszintén Rozgonyiné Szentgyörgyi Cicelle is. A magyar nőt mutatja be költeményünk, milyen háborúban.

b) A költemény bemutatása.

ROZGONYINÉ.

„Hová, hává, édes férjem?”

„Megyek a csatába:

Galambócnál vár a török,

Ne várjon hiába.”

„Megállj, megállj, édes férjem!

Ne menj még csatába:

Befordulok egy kicsinyég

Öltözö szobámba”.

„Azt keresem, hív magyar nő,

Véres ütközetben,

Hogy lehessek élve, halva,

Mindig közeledben:

Súlyos a kard, de nehezebb

Százszor is a bánat;

Jobban töri, mint a páncél,

Kebelem utánad.”

„Én kegyesem, szép hitvesem,

Ellenemre jársz-é?

Síma vállad, puha kebled

Töri az a páncél;

Félve tartod a nagy kardot

Remegő kezeden:

Mit keresnél gyöngé asszony,

Véres ütközetben?”

Gyöngyös arany fejkötőjét

Sisakkal borítja,

Karcsú, fűzött, selyem vállát

Páncélba szorítja;

Kardot is köt: bársony övre

Gyémántos fogantyút;

Pici piros csizmáira

Szép ezüst sarkantyút.